

УДК 17.022.1:316.4

DOI: 10.18523/2617-1678.2024.13.98-101

Сідорова С. Д.

<https://orcid.org/0000-0002-9663-3894>

СПРАВЕДЛИВІСТЬ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ: ДИСТРИБУТИВНИЙ І ЕПІСТЕМІЧНИЙ ВИМІРИ (за матеріалами п'ятого засідання *Seminarium Historico-Philosophicum*)

Огляд присвячено п'ятому засіданню *Seminarium Historico-Philosophicum*, яке відбулося 20 січня 2024 р. в Києві і було присвячене проблематиці справедливості, зокрема таким її аспектам, як епістемічна несправедливість і дистрибутивна справедливість. Розкрито актуальність цієї проблематики, подано інформацію щодо діяльності *Seminarium Historico-Philosophicum*, а також викладено зміст представлених на засіданні доповідей та їхнього обговорення.

Ключові слова: дистрибутивна справедливість, епістемічна несправедливість, соціальна філософія, соціальна епістемологія, студії інвалідності, етика.

Питання про справедливість є одвічно актуальним, але у сучасному українському контексті воно стає нагальним. Повномасштабне вторгнення російського агресора загострило відчуття несправедливості на багатьох рівнях. Попри те, що уявлення про справедливість можуть суттєво відрізнятись, і, говорячи словами Артема Чеха, «в цій війні немає справедливості» (Чех, 2024), українське суспільство демонструє стійке прагнення справедливості *встановити*. Сприяючи цьому активно намагаються представники академічної спільноти. Зокрема темі справедливості було присвячено черговий (уже п'ятий) *Seminarium Historico-Philosophicum*¹. Семінар

¹ *Seminarium Historico-Philosophicum* (Історико-філософський семінар) організовує випускник гуманітарного факультету НаУКМА, аспірант Інституту філософії імені Г. Сковороди НАН України Микола Федяй за підтримки спільноти історико-філософського журналу *Sententiae*. Метою семінару є створення постійного майданчика для обговорення різноманітних аспектів гуманітаристики, дискусій і творення наукового етосу (Федяй, 2023). Семінар, що є міждисциплінарним за своїм характером, має подолати розриви між представниками різних гуманітарних галузей. Важливе місце в роботі семінару посідає історико-філософська проблематика. Зокрема перший захід було присвячено навчальним курсам Києво-Могилянської академії XVIII ст. (доповідали Микола Федяй, докторант філософії Ягеллонського університету та випускник магістерської програми НаУКМА з філософії Богдан Бабенко і студент НаУКМА Антон Потехін), другий — філософії в Україні советського

відбувся 20 січня 2024 р. у приміщенні Київської школи державного управління імені Сергія Нижного. Авдиторію семінару склали фахівці з філософії, культурології, мовознавства та інших галузей, а також представники громадськості. З доповідями, присвяченими філософським концептуалізаціям справедливості та несправедливості, виступили здобувачка кафедри філософії та релігієзнавства Стефанія Сідорова і аспірант філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка Всеволод Хома.

У центрі наукових інтересів Стефанії Сідорової — дослідження того, як у межах сучасної соціальної епістемології осмислюються різноманітні види пригнічення. Розширюючи тему свого магістерського дослідження, присвяченого епістемічній несправедливості, вона провадить

періоду (доповідали аспірант кафедри історії філософії філософського факультету КНУ імені Тараса Шевченка Ілля Давіденко та кандидатка філософських наук, наукова співробітниця Інституту філософії імені Г. Сковороди НАН України Оксана Шеремета). На третьому семінарі випускник НаУКМА, науковий співробітник Інституту філософії НАН України, кандидат філософських наук Микола Симчич доповідав про критичне видання філософських курсів Києво-Могилянської академії. Докладніше про попередні семінари див.: (Федяй, 2023). Записи всіх семінарів можна переглянути на ютуб-каналі «*Sententiae* — історико-філософський журнал».

дисертаційне дослідження, присвячене, зокрема, таким феноменам, як епістемічне насильство, колоніальність знання, епістемологічна деколонізація і активне невігластво. У доповіді «Епістемічна несправедливість: хто має право знати?», представленій на засіданні *Seminarium Historico-Philosophicum*, С. Сідорова сконцентрувалася на епістемічних вимірах несправедливості і подала власну інтерпретацію теорії Міранди Фрикер про свідченневу та герменевтичну несправедливість як різновиди дискримінаційної несправедливості (Fricker, 2007; Сідорова, 2023).

Розпочинаючи доповідь, С. Сідорова навела яскравий історичний приклад, який допомагає розкрити, у який спосіб епістемічна несправедливість кривдить людину саме як знавицю. Ідеться про раніше описаний українськими дослідниками (Бакаєв & Пугач, 2024) випадок із Маргарет Кавендіш, однією з найвидатніших європейських філософинь XVII ст. Її доробок становлять численні філософські і наукові праці, поезії і драми. Вона стала першою жінкою, запрошеною на зустріч Лондонського королівського товариства. Втім, успіхи філософині затьмарювало то, що її сприймали (і дискримінували) як жінку, яка має виражену соціальну тривожність. Тому впродовж всього життя вона стикалася з розмаїттям епістемічних несправедливостей. Зокрема, її сучасники називали її «Шаленою Мардж» і не сприймали її думки всерйоз, а філософ Томас Гобс, наприклад, відмовив їй у спілкуванні попри те, що фінансово залежав від сім'ї Кавендішей. Доповідачка показала, яких епістемічних несправедливостей зазнавала М. Кавендіш: відтоді як вона, на відміну від брата, не отримала формальної освіти, і аж до того, що її праці після смерті авторки тривалий час ігнорувалися та не входили у філософські канони, тобто стали об'єктом інтелектуального стирання (докладніше про це див.: Russ, 2005; Smith, 2022).

У своїй доповіді С. Сідорова також продемонструвала два способи застосування теорій епістемічної несправедливості та епістемічного пригноблення для аналізу інтелектуальних практик в Україні. По-перше, це викриття епістемічного насилля, вчиненого щодо українців у минулому, особливо в контексті колоніалізму та імперіалізму: герменевтичне насилля, лінгвістична колонізація, епістеміцид (інтелектуальний геноцид), культурний газлайтинг, апропріація, інтелектуальне стирання, інтелектуальна залежність тощо (Dudko, 2023; Hendl et al., 2024; Кузнецова, 2023; Тихий, 1972). По-друге, це необхідність

зупинити несправедливості, які ми самі можемо вчинити щодо інших. Спираючись на низку сучасних досліджень, С. Сідорова запропонувала три кроки на шляху до епістемічної справедливості в сучасних українських реаліях: епістемологічна деколонізація і критичність до євромодерності (Quijano, 2007), плекання інтелектуальних чеснот (Code, 2020), а також корегування епістемічних практик, які стосуються колективного прийняття рішень.

Всеволод Хома у своїй доповіді «Критерії дистрибутивної справедливості: філософське підґрунтя для стратегії повоєнної відбудови України» зосередився на питанні застосовності егалітарного підходу до теорії дистрибутивної справедливості (Anderson, 2010). Розвиваючи міркування, викладені у статті «Підхід спроможностей і марксистська інтерпретація політичної концепції справедливості. Роздуми про повоєнну відбудову України» (Khoma, 2023), доповідач продемонстрував, як підхід спроможностей, запропонований Мартою Нусбаум (Nussbaum, 2013), застосовують для обґрунтування індексу людського розвитку. Було зазначено також, які обмеження має цей індекс і як він хвилює, на прикладі трендів, що спостерігаються в Україні. Однією з головних тез доповіді стала ідея про те, що застосування підходу спроможностей дасть змогу краще підійти як до повоєнної відбудови України, так і до розроблення вже зараз соціальних політик стосовно таких соціальних груп, як внутрішньо переміщені особи, ветерани, люди з інвалідністю тощо. Доповідач слушно зауважив, що термін «повоєнна відбудова» не є повністю влучним, адже питанням дистрибутивної справедливості треба опікуватися вже сьогодні.

Після виголошення доповідей відбулося тривале обговорення. Йшлося про доступні для управлінців тактики розв'язання соціальних проблем, уникнення упередженості під час філософського дослідження, можливість формалізації справедливості, колоніальних практик Римської імперії як основи подальших колонізаційних проєктів. Було також порушено питання щодо реалізації справедливості за сучасних умов, зокрема щодо дій, які варто вчиняти держслужбовцям, а також щодо чутності голосу спільноти політичних і соціальних філософів тощо. Одним із найцікавіших для аудиторії виявилось питання щодо справедливості — як дистрибутивної, так і епістемічної — для людей з інвалідністю.

У своїх відповідях доповідачі наголошували на важливості комунікації, зокрема її доступності для аудиторії та можливості використання

культурних продуктів для донесення інформації. Водночас позиції доповідачів щодо низки питань відрізнялися. В. Хома висловлювався на користь власного проєкту розширювального політичного лібералізму, наполягаючи на потребі обмежити роль держави у деяких сферах суспільного життя, як-от освітній і культурній. На його думку, необхідно зосередитися на досягненні базового рівня справедливості для всіх і оцінювати успіхи за допомогою об'єктивних критеріїв, які можна формалізувати. С. Сідорова зазначила, що відповідати на проблеми треба, тільки упевнившись, що в обговоренні взяли участь всі, кого воно стосується. Епістемічна несправедливість випереджає наші спроби організувати справедливе обговорення суспільних проблем, ба більше, вона навіть не дає помітити частину проблем. На думку С. Сідорової, спроба об'єктивізувати та порівняти досвіди несправедливостей несе в собі загрозу виникнення саме тих конфліктів, які мала б усунути. Доповідачка

також звернула увагу на забезпечення інклюзивності заходів, які ми самі організуємо в рамках філософської чи академічної спільноти. Повну одностайність спікери виявили, визнавши, що немає достатньої консолідації серед українських науковців, які займаються соціальною та політичною філософією.

Жваве обговорення та зацікавленість як спеціалістів, так і широкої громадськості свідчить про існування запиту на фахове обговорення проблематики, пов'язаної зі справедливістю, а також публічне філософування як таке. До того ж, подібні заходи можна розглядати як вдалий спосіб апробувати результати власних досліджень. Можна сподіватися, що *Seminarium Historico-Philosophicum*, як і *Могиллянський історико-філософський семінар*, який проводять на кафедрі філософії та релігієзнавства НаУКМА з 2003 р. (див.: Ткачук, 2006; Лютий та ін., 2018), й у подальшому надихатиме філософську спільноту на актуальні розвідки.

Список посилань

- Бакаєв, М., & Пугач, В. (Eds.). (2024). *Філософії*. Видавництво Печери Платона (ФОП Руслан Мироненко).
- Кузнєцова, С. (2023). *Мова — меч. Як говорила Радянська імперія. Твоя підпільна гуманітарка* (ФОП Катерина Дудка).
- Лютий, Т., Мінаков, М., Кебуладзе, В., & Менжулін, В. (2018). Філософія Ніцше як творення концептів (XVI Могиллянський історико-філософський семінар). *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство*, 1, 91–105. <https://doi.org/10.18523/2617-16781141922>.
- Сідорова, С. (2023). В очікуванні епістемічної несправедливості: Порівняльний аналіз теорій превентивно-антиципаторних несправедливостей. *Актуальні проблеми духовності*, 24, 205–224. <https://doi.org/10.31812/apm.7645>.
- Тихий, О. (1972). Думки про рідний Донецький край. *Голос України*. <https://olexa.org.ua/tvory/tvor01.htm>.
- Ткачук, М. (Ред.). (2006). *Могиллянський історико-філософський семінар. Вип. 1: 2003–2005. Матеріали засідань*. Видавничий дім «Києво-Могиллянська академія».
- Федяй, М. (2023). *Seminarium Historico-Philosophicum* — майданчик для дискусії. *Sententiae*, 42 (3), 215–218. <https://doi.org/10.31649/sent42.03.215>.
- Чех, А. (2024). Наївний наратив про запит на справедливість від чоловіків у цивільному — дуже наївний. *Українська правда* (2 січня). <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/01/2/7435551/>.
- Anderson, E. (2010). Justifying the capabilities approach to justice. In H. Brighouse & I. Robeyns (Eds.), *Measuring Justice* (1st ed., pp. 81–100). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511810916.004>.
- Code, L. (2020). *Epistemic responsibility* (Second edition). State University of New York Press.
- Dudko, O. (2023). Gate-crashing “European” and “Slavic” area studies: Can Ukrainian studies transform the fields? *Canadian Slavonic Papers*, 65 (2), 174–189. <https://doi.org/10.1080/00085006.2023.2202565>.
- Fricke, M. (2007). *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. Oxford University Press.
- Hendl, T., Burlyuk, O., O’Sullivan, M., & Arystanbek, A. (2024). (En)Countering epistemic imperialism: A critique of “West-splaining” and coloniality in dominant debates on Russia’s invasion of Ukraine. *Contemporary Security Policy*, 45 (2), 171–209. <https://doi.org/10.1080/13523260.2023.2288468>.
- Khoma, V. (2023). Capabilities approach and the marxist interpretation of the political conception of justice. Reflections on the after-war restoration of Ukraine. *Filosofska Dumka (Philosophical Thought)*, 2, 187–199. <https://doi.org/10.15407/fd2023.02.187>.
- Nussbaum, M. C. (2013). *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt2jbt31>.
- Quijano, A. (2007). Coloniality and Modernity/Rationality. *Cultural Studies*, 21 (2–3), 168–178. <https://doi.org/10.1080/09502380601164353>.
- Russ, J. (2005). *How to Suppress Women’s Writing*. University of Texas Press.
- Smith, C. (2022). Citation, Erasure, and Violence: A Memoir. *Cultural Anthropology*, 37 (2). <https://doi.org/10.14506/ca37.2.05>.

References

- Anderson, E. (2010). Justifying the capabilities approach to justice. In H. Brighouse & I. Robeyns (Eds.), *Measuring Justice* (1st ed., pp. 81–100). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511810916.004>.
- Bakaiev, M., & Puhach, V. (Eds.). (2024). *Filosofiyi [Women Philosophers]*. Vydavnytstvo Pechery Platona (FOP Ruslan Myronenko) [in Ukrainian].
- Chekh, A. (2024). Naivnyi naratyv pro zapyt na spravedyvist vid cholovikiv u tsyvilnomu — duzhe naivnyi [Naive narrative regarding civilian men’s request for justice is very naive]. *Українська правда*, January 2. <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/01/2/7435551/> [in Ukrainian].
- Code, L. (2020). *Epistemic responsibility* (Second edition). State University of New York Press.

- Dudko, O. (2023). Gate-crashing “European” and “Slavic” area studies: Can Ukrainian studies transform the fields? *Canadian Slavonic Papers*, 65 (2), 174–189. <https://doi.org/10.1080/00085006.2023.2202565>.
- Fediai, M. (2023). Seminarium Historico-Philosophicum — a Place for Discussion. *Sententiae*, 42 (3), 215–218. <https://doi.org/10.31649/sent42.03.215> [in Ukrainian].
- Fricke, M. (2007). *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. Oxford University Press.
- Hendl, T., Burlyuk, O., O’Sullivan, M., & Arystanbek, A. (2023). (En)Countering epistemic imperialism: A critique of “West-splaining” and coloniality in dominant debates on Russia’s invasion of Ukraine. *Contemporary Security Policy*, 45 (2), 171–209. <https://doi.org/10.1080/13523260.2023.2288468>.
- Khoma, V. (2023). Capabilities approach and the Marxist interpretation of the political conception of justice. Reflections on the after-war restoration of Ukraine. *Filosofska Dumka (Philosophical Thought)*, 2, 187–199. <https://doi.org/10.15407/fd2023.02.187>.
- Kuznietsova, Ye. (2023). *Mova — mech. Yak hovoryla Radianska imperiia [Language as A Sword. How Soviet Empire talked]*. Tvoia pidpilna humanitarka (FOP Kateryna Dudka) [in Ukrainian].
- Lyuty, T., Minakov, M., Kebuladze, V., & Menzhulin, V. (2018). Filozofia Nitsche yak tvorennia kontseptiv (XVI Mohylianskyi istoryko-filosofskyi seminar) [Nietzsche’s philosophy as a creation of concepts (XVI Kyiv-Mohyla Seminar on the History of Philosophy)]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Filozofia ta relihioznavstvo [NaUKMA Research Papers in Philosophy and Religious Studies]*, 1, 91–105. <https://doi.org/10.18523/2617-16781141922> [in Ukrainian].
- Nussbaum, M. C. (2013). *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt2jbt31>.
- Quijano, A. (2007). Coloniality and Modernity/Rationality. *Cultural Studies*, 21(2–3), 168–178. <https://doi.org/10.1080/09502380601164353>.
- Russ, J. (2005). *How to Suppress Women’s Writing*. University of Texas Press.
- Sidorova, S. (2023). V ochikuvanni epistemichnoi nespravedlyvosti: Porivnialnyi analiz teorii preventyvno-antytsypatorynykh nespravedlyvosti [Awaiting epistemic injustice: comparative analysis of theories of preventive anticipatory injustices]. *Aktualni problemy dukhovnosti [Actual Problems of Mind]*, 24, 205–224. <https://doi.org/10.31812/apm.7645> [in Ukrainian].
- Smith, C. (2022). Citation, Erasure, and Violence: A Memoir. *Cultural Anthropology*, 37 (2). <https://doi.org/10.14506/ca37.2.05>.
- Tkachuk, M. (Ed.). (2006). *Mohylianskyi istoryko-filosofskyi seminar. Vyp. 1: 2003–2005. Materialy zasidan [Mohyla Seminar in History of Philosophy. Issue 1: 2003–2005. Materials of the seminar sessions]*. Publishing house “Kyievo-Mohylianska akademiia” [“Kyiv-Mohyla Academy”] [in Ukrainian].
- Tykhyi, O. (1972). *Dumky pro ridnyi Donetskyyi kraj [Thoughts about native Donetsk land]*. Holos Ukrainy. <https://olexa.org.ua/tvory/tvor01.htm> [in Ukrainian].

Stefaniia Sidorova

DISTRIBUTIVE AND EPISTEMIC JUSTICE IN THE UKRAINIAN CONTEXTS (based on the materials of 5th Seminarium Historico-Philosophicum)

This report is dedicated to the fifth meeting of the Seminarium Historico-Philosophicum, held on January 20, 2024, in Kyiv. The meeting centered on the issues concerning justice, such as epistemic injustice and distributive justice. The review underscores the significance of this subject, outlines the Seminarium Historico-Philosophicum’s activities, and summarizes the presentations and discussions held during the gathering.

Keywords: distributive justice, epistemic injustice, social philosophy, social epistemology, disability studies, ethics.

Матеріал надійшов 20.02.2024

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)